

Slutbemærkninger

Ifølge den strukturalistiske tankegang skal vi antage en serie af fortløbende, ikke overlappende systemtilstande der hver især er den statiske konstant som afstikker grænserne for brugen. Denne forestilling har vanskeligt ved at forklare faktisk variation, både synkront og diakront i form af forandring. Den eneste vej til at erkende systemet går via brugen, og her støder man ind i det problem at man ikke på forhånd kan vide om der eventuelt er tale om flere idiosynkrone systemer, og man har heller ikke i et empirisk materiale nogen mulighed for at foretage afgrænsninger som på en motiveret måde giver noget grundlag for opstillingen af et sådant system. Dette problemkompleks forsvinder idet man opgiver det statiske sprogsyn og indrømmer de skrivende den plads som tilkommer dem, nemlig som aktører i systemet. Så viser det sig at der ikke er noget modsætningsforhold mellem sprogsystem og sprogbrug. Så kan man se at både stabilitet og forandring udgår umiddelbart fra aktørernes sproglige praksis. Det er deres interaktion der tilfører systemet den energi som driver det mellem stabile, relativt variansfattige tilstande, over ustabile perioder med megen variation – og altid tilbage til en stabil tilstand.

Litteratur

- Andersen, Birthe. 1971. *Adelig Opfostring. Adelsbørns opdragelse i Danmark 1536-1660*. København: G. E. C. Gad.
- Bjerrum, Anders. 1966. *Grammatik over Skånske Lov efter B74*. København: Gyldendal.
- Brask, Peter et al. 1990. *Dansk litteraturhistorie 2. Lærdom og magi 1480-1620*, 2. udg., København: Gyldendal.
- Brøndum-Nielsen, Johannes. 1910. De danske folkevisers betydning i sproglig henseende. *Nordisk tidsskrift*:587-602.
- Duncker, Dorte. 1999. *Sproget som selvorganiserende system. Dynamisk modellering af sproglig regeldannelse*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet. Institut for Nordisk Filologi.
- Hasselsten, Pernille. Under udgivelse. *Adelige dannelsesrejser*. Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.). *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Ruus, Hanne. 1995. En slags orden i kaos, En neutral sprogform til søgning i ældre dansk. Mette Kunøe & Erik Vive Larsen (red.). 5. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:239-245.
- Ruus, Hanne. Under udgivelse. *Elektronisk viseforskning*. Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.). *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Skautrup, Peter. 1947. *Det danske Sprogs Historie II*, 2. oplag 1968. København: Gyldendal.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*
Århus 2001

PARALLELFØRING AF NÆRT BESLÆGTEDE SPROG

Af Elin Fredsted (Universitæt Flensburg)

1. Præsentation af projektet om sprogkontakt og flersprogethed i Flensburg

Projektets formål er at undersøge sprogkontaktfænomener i forbindelse med fire genetisk nært beslægtede sprog (sønderjysk, nedertysk, højtysk og rigsdansk) i en langvarig kontaktsituation. Den empiriske målsætning er at undersøge sprogkontaktfænomener i et forholdsvis overskueligt sprogsamfund med en genuin societal multilingual situation over en periode på ca. 150 år. Korpus består dels af lydoptagelser af autentisk talesprog fra de sidste ca. 50 år, dels af talesprogsnære skriftlige kilder som breve, dagbøger og foreningsprotokoller.

Projektets teoretiske forudsætninger er nyere sprogkontaktforskning, herunder specielt Carol Myers-Scottons Matrix-Language model: *Matrix Language recognition principle*, *morpheme-sorting principle* samt den nyere *Abstract Level Model* (Myers-Scotton 1995, 1998). Undersøgelsens mål er også at bidrage med nye teoretiske modeller (foreløbig under betegnelsen *parallelføring af nært beslægtede sprog*) og samtidig at præcisere, hvorvidt de teoretiske modeller der er udviklet i forbindelse med udforskning af ikke-beslægtede eller fjernere beslægtede sprog (men alligevel hævder at have universel status) også har den ønskede forklaringskraft i forhold til nært beslægtede sprog og dialekter.

En foreløbig hypotese er, at man ved nært beslægtede sprog og længerevarende sprogkontakt i væsentlig mindre omfang vil finde *code-switching*, men i større omfang vil finde forskellige former for *parallelførte sprog*, *konvergenssprog*.¹

2. Teoretiske forudsætninger

Mit teoretiske udgangspunkt for den efterfølgende analyse er Carol Myers-Scottons Matrix-

¹ En undtagelse herfra danner data fra Duborgskolens 6. klasse A, der code-switcher væsentlig mere end andre informanter, når de taler dansk. Men her tyder mine analyser på, at der i realiteten er tale om et learner-intersprog.

Language-Frame model (MLF). Denne MLF-model opstiller – kort fortalt – følgende hypotese: Der er altid et (og kun et) matrix-sprog i bi- eller multilingvale konstituent, og der er altid kun et matrix-sprog ad gangen. Matrix-sproget er det strukturelt dominerende sprog, der leverer den leksikalske struktur ("frame") og dermed også det morfologiske mønster samt de såkaldte systemmorfemer i en sproglig konstituent. *Code-switching* udviser prototypisk systemmorfemer fra matrix-sproget samt indholdsmorfemer (*content morphemes*) fra både matrix-language og embedded language². Følgende er et karakteristisk eksempel på intrasentential code-switching med en *Matrix Language Frame*:

1. "der får du så dine Einsatzziele"

(Duborg-elev, 6. Klasse om et computerspil):

En undtagelse er de såkaldte *embedded language islands* altså sproglige helheder, hvor det indlejrede sprog selv leverer den leksikalske struktur og såvel indholds- som systemmorfemerne.

Med udgangspunkt i *Matrix-Language Frame-modellen* har Carol-Myers-Scotton et al. forsøgt at udvide modellen til at omfatte flere sprogkontaktfænomener end blot code-switching. Således er der nu også (i meget grove træk) udarbejdet en model omkring **konvergerende sprog** den såkaldte *Composite Matrix Language-model* (CML) – hovedsagelig med empirisk basis i undersøgelser af sprogskift. Iflg. modellen kan visse kontaktfænomener (som f.eks. intersprog i forbindelse med fremmedsprogslæring eller individuelt sprogskift) medføre, at der som overgangsform opstår et matrix-sprog, der består af en sammensætning af leksikalske strukturer fra to eller flere sproglige kilder, et såkaldt *composite matrix language*. I et CML kommer overflademorfemerne fra ét lingvistisk system, men de leksikalske og grammatiske strukturer kommer fra mere end et lingvistisk system (Myers-Scotton 1998).

Resten af de behandlede eksempler i denne artikel vil være eksempler på sådanne konvergerende sprog med leksikalske og grammatiske strukturer fra mere end én sproglig kilde. Muligheden for et sådant konvergenssprog opstår, fordi sproget består af andet og mere end overfladestrukturen. Sprogproduktionen består af flere lag af leksikalske strukturer, ifølge Levelt (1989)

²i Myers-Scottons terminologi er indholdsmorfemer leksikalske kategorier, der konstituerer en prædikat-argumentstruktur, idet de modtager eller tildeler tematiske roller. Prototypiske indholdsmorfemer er nomina, deskriptive adjektiver og adverbialer, frie pronomina samt de fleste verber og præpositioner. Systemmorfemerne er derimod kvantificerende morfemer, der ikke tildeler eller modtager tematiske roller: artikler, klitiske fleksionsmorfemer, kvantificerende, bestemmende og possessive adjektiver og pronomina samt 'dummy'-pronomina. Med hensyn til bl.a. præpositioner og tidsadverbialer forekommer kategoriseringen ret uklar (Myers-Scotton 1995: 240, Myers-Scotton 2000: 284)

af tre hierarkiske operationelle niveauer:

- 1) et leksikalt konceptuelt niveau (semantik og pragmatik). Her dannes speakers intention med hensyn til referentiel information og pragmatisk og socio-pragmatiske informationer,
- 2) et funktionelt niveau, hvor lemma udvælges af et mentalt leksikon og udløser morfologiske syntaktiske procedurer,
- 3) et positionelt niveau, hvor den fonologiske realisation og leksemernes indbyrdes positionering realiseres – altså et "overfladeniveau". (Myers-Scotton 1995: 237)

I forbindelse med konvergerende matrix-sprog kan en del af den grammatiske "ramme" på et af de tre operationsniveauer stamme fra kilder, der ligger uden for det matrix-sprog, der danner den egentlige grammatiske ramme. Det følgende eksempel har højtysk som matrix-sprog, men indeholder elementer af sønderjysk (og muligvis nedertysk).

2. "... denn so werden sie gleich steifer und handeln mit, wenn sie erfahren, dass ich so vie haben soll"

(Kilde: C.C. Christiansen 23.1.1855, købmand i Flensborg i et brev til svigerfaderen Asmu Fromm, Soest v. Halk)

Oversat til adressatens talesprog: *sønderjysk*

"... for så blywer de stywer [ɔ] handel mæ, ven de får [ɔ] vie, te a ska ha så møj" (min oversættelse)

Oversat til *højtysk* standard:

"...denn dann werden sie beim Handeln gleich steifer, wenn sie erfahren, dass ich so vie brauchen werde" (min oversættelse).

De sønderjyske (nedertyske) træk er:

– *so (så)* i stedet for højtysk *dann* eller nedertysk *denn*

– *und*-konstruktionen med sønderjysk syntaks. *und* fungerer som en 'trigger', der på det positionelle niveau (i overfladestrukturen) udløser en "ikke-tysk" ledstilling med "*mit*" final position (og ikke infinitiven som på højtysk og nedertysk)

– brugen af "*mit*" som adverbial (som på nedertysk og sønderjysk),

– brugen af "*soll*" som modalt hjælpeverb til at udtrykke futurum (som på sønderjysk)

3. Præsentation og analyse af data

Her vil jeg gerne præsentere et lille udsnit af mine data med dansk som matrix-sprog: Det drejer sig om Sydslesvigsk Forenings foreningsprotokol fra distrikt 22 (Kobbermølle) fra 1924 frem til 1935. Jeg har undersøgt sproget hos 10 protokolførere. Derudover har jeg inddraget en rundskrivelse fra 1947 skrevet af formanden for Sydslesvigsk Forening, Cornelius Hansen, og endelig har jeg fundet supplerende oplysninger i medlemsarkivet for distrikt 22. Alle kilderne befinder sig på Centralbibliotekets Arkiv i Flensborg under arkivnavnet F 118-2. Grunden til min interesse for Sydslesvigs Forenings protokoller i Flensborgområdet er, at jeg gerne vil kunne påvise,

- (1) hvor de sproglige kilder til det nuværende sydslesvigdanske sprog ligger,
- (2) forklare, hvorfor sydslesvigerne i Flensborg ikke – som f.eks. nordslesvigerne i Aabenraa, Sønderborg og Tønder – har bevaret den sønderjyske bydialekt, men derimod i dag taler tysk eller anvender en særlig variant af det rigsdanske sprog (som jeg dog ikke vil gå nærmere ind på her).

De behandlede data indeholder

- (1) elementer, der tyder på sprogskift fra sønderjysk talesprog (og højtysk skriftsprog) til rigsdansk samt vidner om
- (2) en sproglig situation med stærk påvirkning fra højtysk skriftsprog og talesprog, sidstnævnte især efter 1945.

I de følgende eksempler med de sønderjyske træk i kursiv, tyske træk i halvfedt. Særlige syntaktiske konstruktioner er understreget.

3. Protokolfører 1, 18.8.1924

“Sa blev der talt om en Sygekasse for *Mellemmern*, *va der* først senere *schal* trede i Kraft. Sa blev der talt om dem, som icke havde betalt 2-3 gange til *Dökassen* *Mellemskort* og s.v. blev af Voreningen udelucket.”

Protokolfører 1, 25.10.1924

“Formanden Petersen kungjorte Utvitelbestyrerelsen holt Möde i Borgerforeningen d. 23. Oktober. Derefter oplyste han, at *Mellemsbidrag* først blev hævet til April og Oktober. Mødet var besøgt af 16 *Mellemmern*. Til Forestaende Ridsdagsvalg er opstilt L., H. og O. Sa blev der *vetaget*, at fra Jannuar bliver der en Liste fört, vori ver *Mellem* bliver *Inskrevet* som har været til Möde.”

De sønderjyske træk er:

- 1) Leksemer som f.eks. “æ *Dökas*”.

- 2) Enkelte sønderjyske systemmorfemer finder vi i relativhenvisningen “*va der*”.
- 3) Ortografien vidner om sønderjysk udtale, da talrige “bløde” *d*-lyde er udeladt (*vetaget*), erstattet af dobbeltskrevet konsonant (*Mellem*) eller er erstattet af *t* (*kungjorte*).

De tyske træk er:

- 1) Ortografien (ek for kk, v for f, sch for s, ch for g) samt skrivning af bogstavet *y* som en hybridform mellem dansk *y* og tysk *ü*.
- 2) Syntaks: tysk syntaks med den infinitte verbalform i final position (perfekum participium: “blev af Voreningen udeluckt” og “bliver der en Liste fört”)
4. Protokolfører 2, 13.11.1925.
“Der efter oplæste Formanden Petersen Dagsorden som inde holdt Julefest og optagelse af nye *Mellemmern*.”

Protokolfører 2, 12.12.1925

“Mödet Aabnedes af Formanden H. Petersen Klocken 9. Dernöst *metelte* Petersen Mellemsbidrag hvar fastsat for Manliche 1 M og Kvinder 50 Pf Halaarlig. Dernöst bekjennt gjorte Petersen at der hvilen blive ugivet Märker til et Walgfund som koste 2 Pf. Det staaar *Mellemmern* frit at ??? Märker efter eget Skjön. Saa blev der Sunget nogle Sange og Mødet sluttes Klocken 11 ½. Der var mött 18 *Mellemmern*”

Teksten udviser stort set de samme typer af sproglige “blandingstræk” som ovenfor, specielt vidner skrivemåderne *metelte*, *gjorte*, *Mellemmern* og *mött* om fraværet af “blødt-*d*”. Her bemærkes endvidere, at protokolføreren i nogle tilfælde undgår at bruge rigsdansk enklitisk efterstillet bestemtighedsartikel (f.eks. *Dagsorden*, *Mellembidrag* og *Det staaar Mellemmern frit*), så der kan konstateres en undvigelsesstrategi på et område, hvor sønderjysk og rigsdansk har divergerende systemmorfemer. Bemærkes skal også bortfald af præsensmorfemet *-r*, hvilket svarer til sønderjysk, der har Ø-morfem i infinitiv [‘kösɔ] og en ubetonet *e*-lyd i præsens [‘kösɔə]. Der er ingen eksempler på tysk syntaks med hensyn til final position af infinit verbalform hos protokolfører 2.

Begge protokolføreres sprog giver anledning til formodninger om deres sproglige baggrund: Begge har ganske klart sønderjysk som talesprog og har formentlig gået i tysk skole, altså lært at skrive på tysk. Ortografien gengiver typisk tysk ortografis fonem-grafemrelationer (jf. ovenfor), der så tilpasses sprogbrugerens sønderjyske udtale og indpasses i et rigsdansk matrix-sprog som skriftsprog. Jf. også følgende eksempel:

5. Protokolfører 2, 21.8.1926

“Det blev besluttet at wert Mellem betaler 25 Pf for Kaffe, Melk og Sucker”

Fra året 1926 er der imidlertid en begivenhed, som bør nævnes: I 1926 oprettes der en dansk skole i Kobbemølle, og fra 21.8.1926 spiller den rigsdansktalende førstelærer en væsentlig rolle i foreningens liv. Bl. a. tilbyder han danskurser for foreningens medlemmer. Protokolfører 3 i 1927 synes dog ikke at have været på danskursus. Hos ham kan der konstateres en stærk leksikalisk påvirkning fra tysk:

6. Protokolfører 3, 19.2.1927

“Mødet aabnedes af Formand Hans Petersen Kl. 8 ½. Der var *mød 36 Melemer* og saa havde vi besøk af 6 Fremede Danker. Protakollfører M. *forlæste* Protokolltet og den *blev for rigtigt befunden*. Saa aflagre M. sit Embade som Protakollfoher, og H. blev entemig genvalgt. Der blev 4 Nyer Mellemer optaget. (...) Kassen blev revederet og *for rigtig befundet*. den indholder 38.50 og 4 ½ Kr. Saa blev der bekendgjort at De gamle Medlemer, der tager over til Danmark, og er Medlem af Døds-kassen, de har den samme Ret til Kassen som vi andre. Eller naar en Medlem af Døds-kassen gar over til en anden Districkt, *den* har ogsaa *same* Ret. Saa komm Forskelligt. Formanden *lagde os nær*, at vi burde understøtte vor *Blad*, Sleswiger Zeitung”

Bemærkes skal her specielt tendensen til final placering af participiet efter tysk syntaktisk mønster: Udløser er i de fleste tilfælde, at der vælges et tysk lemma (befinden), som trækker en tysk morfosyntaktisk konstruktion med sig, der så influerer på den syntaktiske positionering i overfladestrukturen. Karakteristisk er desuden usikkerhed med hensyn til substantivernes genus på rigsdansk. Brugen af neutrum i forbindelse med *Protokoll* kan forklares med, at vedkommende kun kender ordet i tysk sammenhæng: Det staves efter tysk forbillede (med dobbelt-*l*) og forbindes med samme genus som på tysk (“*das Protokoll*”). Usikkerhed med hensyn til substantivernes genus i bestemt form (som kan konstateres hos adskillige protokolførere, også i de efterfølgende eksempler) kan også skyldes, at forskellen mellem utrum og neutrum er neutraliseret i bestemt form på sønderjysk, der i begge genera har samme foranstillede artikel: *æ*.

Desuden anvender protokolfører 3 i nogle tilfælde grammatisk genus (i stedet for *sexus*) i forbindelse med pronominal reference til personer (“en Medlem, *den*”), hvilket kan henføres til tysk indflydelse, hvor der (stort set) ikke skelnes mellem personer og andre levende hhv. ikkelevende referenceobjekter.

Protokolfører 4 er kendetegnet ved, at han på samme tid anvender systemmorfefer efter både nordgermansk og vestgermansk mønster, bl. a. enklitisk efterstillet bestemthedsartikel og foranstillet bestemthedsartikel som i det flg. eksempel. En lignende fordobling ses også i leksikon, hvor tidsangivelsen både angives med “Klokken” og “Uhr”.

7. Protokolfører 4, uden dato

“Formanden Hans Petersen abnede Møden Klokken 8 ½ Uhr. Der blev sunget *den Sang No. 3.*”

At protokolskriveren har sønderjysk som (et af sine) sprog fremgår af, at han anvender den sønderjyske præteritumsform at verbet “byde”. Han skriver nemlig

“Herr Steenberg *bøj* um at besøge Biblioteken i Flensburg.”

Ligeledes anvendes en sønderjysk adverbialkonjunktion:

“*emellem* sang vi nogle *gamel* viser.

Protollant 5 (PH) skriver gotisk, såkaldt “tysk” håndskrift, som blev undervist i tyske skoler op til 1945. Han anvender således også tyske omlydsvokaler i stedet for *æ* og *ø* samt dobbelt-*w* i stedet for *v*. Fra omkring 1930 ændrer han sin håndskrift til almindelig skønskrift. Alligevel kan man ud fra de sproglige kendetegn tydeligt se, at der er tale om en og samme person. Sproget i protokollerne indeholder en række habitualiserede idiomatiske vendinger efter tysk forbillede. Næsten alle protokollerne indledes på følgende måde:

8. Protokolfører 5, 24.11.28

“*Protokoll blev forläst og for god befunden*”

Der er her tale om en øvet skriver, der dog har vanskeligheder med at formulere sig skriftligt på rigsdansk. Således ser man tysk leksik og morfo-syntaks skinne tydeligt igennem mange steder. Også tyske præpositioner dukker op i kollokationer. Placeringen af pronominal objekter foran verbum finitum sker efter syntaktisk forbillede hentet i tyske ledsætningsstruktur. Her enkelte eksempler:

9. Protokolfører 5, 23.2.1929

“Da wort Teatret ikke blev til nogen da *denne* Person som skulde spille *den første Rolle* war bleven syg, saa fik vi Lusbilleder som ogsaa morede os. Da Herr R. *os det forklarede* om den gamle Rom.”

Protokolfører 5, 20.11.1929

“Mødet blev abnet om Klokken 9 af Formanden HP. Protokollen blev *forlaest og for godt befunden*. Om Julefesten til Börmene det skulde *wäre* paa 2 Juledag og saa skulde hvert Barn faa *et lille Paket* lige som forrige Aar som blev enstemmig vedtaget.”

Karakteristisk for syntaksen er endvidere brugen af dativus commodi efter tysk syntaktisk forbillede:

10. Protokolfører 5, 4.7.1931

"Herr R. læste os et triest Stücker fra Fiskerielivet paa Öen".

Visse sproglige træk kan give et fingerpeg om, at PH sandsynligvis har tysk eller nedertysk som førstesprog og så har lært sig dansk som andetsprog. Der ikke er næsten ingen sproglige træk, der tyder på, at PH har sønderjysk som L1. De relativt få sønderjyske leksemer, der forekommer i de mange protokoller, han skriver, er sandsynligvis citatord, der stammer fra en gengivelse af andres tale under møderne. Tværtimod ligner sproget her meget mere et egentligt learner-intersprog mellem tysk og dansk, hvor bestemte særtræk af dansk sprog (som ikke findes på tysk) slet ikke forekommer i hans sprog overhovedet. Det gælder f.eks. s-bøjning af verber i passiv og i medium, samt brug af forskellige adjektiver foran tællelige hhv. utællelige substantiver.

11. Protokolfører 5, 23.8.1929

"Det sidste Möde i Flensburg blev der talte om at der skulde slaa seg mere Distrikter sammen til en".

Af pladsmæssige grunde må jeg desværre springe protokolfører 6, 7, 8 og 9 over. En nøje analyse ville også kunne give en "sprogdiagnose" på hver enkelt af disse protokolførere, men der kommer ikke radikalt nye træk frem. Af indholdet fremgår imidlertid, at der i begyndelsen af 30'erne foregår en del aktiviteter på nedertysk (oplæsning og dilettantkomedie), der delvis udføres af foreningens egne medlemmer.

En egentlig sproglig omvæltning i protokollerne finder vi i begyndelsen af 30'erne hos protokolfører nr. 10. Nu bliver det for alvor klart, at det er de rigsdanske lærere og præster, der i stadig højere grad præger og til sidst også dominerer foreningens aktiviteter. Dette smitter også af på protokollerne – både hvad sprog og indhold angår. De sidste sønderjyske og tyske træk finder vi i protokollen fra marts 34 (protokolfører nr 9). Derefter overtages protokolskrivningen af en rigsdansksproget kvinde (muligvis en lærerinde) i de næste mange år.

Hermed er de sønderjyske sproglige træk forsvundet fra protokollerne, men ikke det tyske sprog: Der foreligger flere dokumenter skrevet på tysk, bl.a. af Sydslesvigs Forenings formand, Cornelius Hansen fra 1947. Her et uddrag:

12. MITTEILUNGEN DES SYDSCHLESWIGSCHEN VEREINS AN SEINE VERTRAUENSMÄNNER

September 1947

An alle Bezirksvereine des Sydslesvigsk Forening.

Seit mehr als 2 Jahren hat Südschleswig Hunderttausende von Flüchtlingen beheimaten müssen und laut amtlichen Statistiken schwerer belegt als irgendeine Provinz in Deutschland. Diese Anhäufung fremder Menschen im Lande ist im Begriff, eine Vermischung der einheimischen schleswigschen Bevölkerung mit fremden, hauptsächlich ostdeutschen Elementen mit sich zu führen. Die unterstehende Statistik von Flensburg zeigt, wie weit die Entwicklung bereits gekommen ist. Ähnliche Zahlen liegen von vielen anderen Plätzen vor. Je länger die Fremden im Lande bleiben, um so schneller geht die Entwicklung.

Wenn man den hart getroffenen Flüchtlingen auch alles Gute wünscht, so kann kein Südschleswiger wünschen, daß die Bevölkerung in seiner Heimat im Laufe einer kurzen Reihe von Jahren in einem solchen Umfang mit den Fremden vermischt wird, daß der Charakter der Bevölkerung und damit des Landes gänzlich verändert wird.

Man kan stille (mindst) to spørgsmål til dette brev: Hvorfor skriver Cornelius Hansen her på tysk? Hvad er baggrunden for dette brev til alle distrikter og afdelinger af Sydslesvigsk Forening?

For at svare på det sidste først: Brevet indeholder en stærk opfordring til alle slesvigere (tyske som danske) om at holde sammen mod "de fremmede", der fremstår som en trussel mod den regionale kultur og identitet. For bedre at kunne vurdere Cornelius Hansens sprogvælg i brevet har jeg gennemgået medlemsarkivet for distrikt 22 for at se på medlemmernes egne angivelser vedr. sprogligt tilhørsforhold for årene 1945 til 1949: På indmeldingsskemaet skelnes der kun mellem dansk og tysk. Det vil sige, at sønderjysk talende, der har gået i tysk skole, sandsynligvis vil være at finde under kategorierne: "taler dansk" eller "taler og skriver dansk".

Af de 155 personer, der søger om optagelse i Sydslesvigs Forenings distrikt 22 er kun 15 (altså et meget beskedent antal, knap 10%) født i det område, der besættes af den sovjetiske hær i 1945, altså flygtninge østfra. 59 ud af 155 angiver, at de "taler og skriver dansk", 41 at de enten "taler dansk" eller kan noget dansk. 50 (altså ca. 1/3) derimod, at de hverken taler eller skriver dansk. 5 personer undlader at svare. Disse mindst 50 personer, der hverken taler eller skriver dansk, er for en meget stor dels vedkommende tysk- (eller muligvis nedertysk-) talende personer fra Kobbermølle/Wassersleben, fra selve Flensborg, fra de øvrige dele af Sydslesvig, ganske enkelte er fra Holsten samt – naturligvis – de 15 østfra. Og det bliver hermed klart, at Sydslesvigsk Forening i Kobbermølle fra dette tidspunkt står med 20-25% af sine medlemmer, der er rent

tyksktalende. Hvad er de så fælles om? Det er ikke længere sproget, og sønderjysk er henned også ude af billedet som foreningens mundtlige kommunikationsmiddel. Det, man er fælles om, er den "sympati for Danmark", som typisk fremføres som den hyppigste årsag til ansøgning om optagelse i de to sprogede "Andragende om optagelse"/"Antrag zur Aufnahme".

4. Konklusion

En undersøgelse af, hvilke sprog der bidrager og leverer leksikalske strukturer til et *composite matrix language*, kan bidrage til at udsige noget om de enkelte protokolføreres bi- hhv. multilingvalitet. Kombineret med en viden om de overordnede historiske omstændigheder samt den lokale afspejling af disse historiske omstændigheder (som de kommer til udtryk i f.eks. medlemsarkivet og Cornelius Hansens brev) får vi et indtryk af følgende udvikling: Op igennem 20'erne har vi at gøre med et regionalt forankret, overvejende sønderjysk sprogsamfund i Kobbermøllers afdeling af Sydslesvigs Forening dog med stærk indflydelse af højtysk og rigsdansk skriftsprog samt mindst receptiv kompetence i nedertysk. Efter oprettelsen af den danske skole (1926) sker der en øget rigsdansk "kulturimport", der lidt efter lidt også får sit sproglige udtryk i protokollerne, der fra 1934 skrives på korrekt rigsdansk uden sproglige spor af sønderjysk. Det kan være et udtryk for (a) en konsekvent gennemført medial diglossi mellem sønderjysk talesprog og rigsdansk skriftsprog eller – mest sandsynligt – (b) at det sønderjyske sprogs indflydelse som foreningssprog er stærkt aftagende.

2. Verdenskrig med dens opbrydning af demografiske og sociale strukturer i hele Tyskland medfører en stor tilvækst af medlemmer, der hverken forstår eller taler dansk, hhv. sønderjysk. Det devaluerer yderligere den funktion, som det sønderjyske sprog tidligere har haft i Flensborgs nordlige opland: Med den stærke tilvandring sydfra og østfra fungerer dette regionalt begrænsede sprog ikke længere som kommunikationsmiddel – hverken over for den ny type af medlemmer eller over for det rigsdanske bagland. Således er der sket et såkaldt *language turn-over* fra en bi- hhv. multilingval situation med medial diglossi (sønderjysk talesprog, receptiv eller produktiv kompetence i nedertysk, højtysk/rigsdansk skriftsprog) til en bilingval, men mere "opdelt" sprog-situation, hvor standardsprogene rigsdansk og højtysk gør deres indflydelse stærkere gældende, men hvor den individuelle bi- hhv. multilingvalisme er aftagende.

Primære kilder

Dansk Centralbiblioteks Arkiv: F 118-2, Kobbermølle SSF
Dansk Centralbiblioteks Arkiv: P 402, Asmus Fromms arkiv

Litteratur

- Bolonyai, Agnes. 2000. "Elective affinities": Language contact in the abstract lexicon and its structural consequences. *The International Journal of Bilingualism*. Vol. 4 (1):81-106.
- Myers-Scotton, Carol. 1993 [1997]. *Duelling Languages. Grammatical structure in code switching*. Oxford: Clarendon Press. (1997 paperback edition med nyt "Afterword").
- Myers-Scotton, Carol. 1995. A lexically based model of codeswitching. I: L. Milroy & P. Muysken (red.), *One speaker, two languages*: 233-256. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers-Scotton, Carol. 1998. A way to dusty death: The matrix language turnover hypothesis. I: L. Grenoble & L. Whaley (red.), *Endangered languages*: 289-316. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers-Scotton, Carol og Janice L. Jake. 2000. Matching lemmas in a bilingual language competence and production model: evidence from intrasentential code-switching. I: Li Wei (red.) *The bilingualism reader*: 281-320. London: Routledge Cambridge.